

4. ПЕРФОРМАНСИ И РИЗИЧНА ИЗЛОЖЕНОСТ НА БАНКАРСКИОТ СИСТЕМ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

4.1. Кредитен ризик

Најзначајниот ризик со кој се соочуваат банките во Република Македонија е кредитниот ризик. Ова оттаму што класичните банкарски функции на интермедијација, во услови на неразвиеност на останатите финансиски инструменти, доминираат во работењето на банките.

Од друга страна, заради сеуште недоволно изградените кредитни политики, процедури и практики, состојбите во македонското стопанство, како и екстерните шокови кои и се случуваат на македонската економија, кредитниот ризик инволвиран во работењето на банките е изразито висок.

Сепак, во изминатиов период од десетина години се забележува тренд на намалување на кредитниот ризик, што се манифестира преку опаѓањето на пласманите класифицирани во ризичните категории В, Г и Д во вкупното кредитно портфолио на банките. Заради воените случувања, во нашето соседство во 1999 година, трендот на подобрување на квалитетот на активата и намалување на преземениот кредитен ризик беше прекинат. Така, на крајот на 1999 година, учеството на високоризичните пласмани во кредитното портфолио на банките, беше вратено на нивото од крајот на првиот квартал од 1997 година. Сепак, во текот на 2000-та година основните индикатори за квалитетот на активата на банките покажуваат тренд на подобрување што на крајот на 2000-та година резултира со нивно приближување до нивото од пред косовската криза.

Во продолжение на текстот е дадена анализа на квалитетот на активата на македонските банки, односно структурата и квалитетот на нивното кредитно портфолио, направена врз основа на пресметаните показатели со состојба 31.12.2000 година (Анекс 3).

Доминантен сегмент во активата на македонските банки кој има одлучувачко влијание врз нивното целокупно работење е кредитното портфолио. Основни компоненти на кредитното портфолио на банките се побарувањата по кредити и камати (редовни и нефункционални), други побарувања по разни основи кои вклучуваат преземање на кредитен ризик како и вонбилансната ризична изложеност. Вкупниот износ на сите овие категории, со исклучок на нефункционалната камата, ја дава вкупната кредитна изложеност на банките.

Вкупната кредитна изложеност на македонските банки со состојба 31.12.2000 година изнесува 50.576 мил. денари и во споредба со 31.12.1999 година е скоро непроменета. Ако се занемари вонбилансната ризична изложеност,

тогаш учеството на останатиот дел од кредитното портфолио во вкупната бруто актива на 31.12.2000 година изнесува 45%, што е пониско за 5 процентни поени во споредба со крајот на декември 1999 година.

Структурната анализа на кредитното портфолио покажува дека негова доминантна компонента е категоријата редовни кредити, која на 31.12.2000 година има учество од 54,7%. Во споредба со крајот на декември 1999 година, структурното учество на редовните кредити во вкупното кредитно портфолио е намалено за 2,4 процентни поени. По редовните кредити, во структурата на кредитното портфолио следува учеството на нефункционалните кредити - 20,0%, вонбилансната изложеност - 18,5%, другите побарувања - 5% и редовната камата - 1,6%.

Мошне значаен аспект на анализата на перформансите на кредитното портфолио е квантифицирање на низа показатели за идентификација на пласманите на банките кои носат повисок степен на ризичност и детерминираат неповолни перформанси на нивниот севкупен ризичен профил со свое неповолно влијание врз ликвидносната и солвентната позиција на банките.

Така, со состојба на 31.12.2000 година вкупниот износ на побарувања и вонбилансни ставки класифицирани во ризични категории В, Г и Д изнесува 17.615 мил. денари, што претставува 34,8% од вкупната кредитна изложеност или 94,2% од гарантниот капитал на банките во Република Македонија. За споредба, на крајот на 1999 година овој показател изнесуваше 41,3%, односно 6,5 процентни поени повеќе. Трендот на намалување на показателот вкупна кредитна изложеност во В, Г и Д/Гарантен капитал е уште поизразен како резултат на докапитализацијата на македонските банки и приливот на странски капитал во текот на 2000-та година. Имено, со состојба на 31.12.2000 година овој показател изнесува 94,2%, што во споредба со состојбата на крајот од 1999 година (145,3%) е намалување за 51,1 процентни поени. Ваквите движења во 2000-та година придонесоа за смалување на нивото на кредитниот ризик со кој се соочуваат банките во Република Македонија и негово приближување до нивото од пред косовската криза. Треба да се истакне дека намалувањето на нивото на лошите пласмани во текот на 2000-та година е остварено паралелно со трендот на зголемување на вкупните пласмани што индицира подобрување на кредитните процедури и практики на банките. Меѓутоа и понатаму останува констатацијата за висок кредитен ризик кај банките во Република Македонија изразен преку високото ниво на побарувањата класифицирани во ризичните категории В, Г и Д, што претставува индикатор за неефикасна алокација на скудните ресурси на македонската економија.

Доколку при анализата на квалитетот и структурата на кредитното портфолио се земат предвид издвоените резервации за кредитната изложеност класифицирана во ризични категории В, Г и Д, се констатира дека непокриениот дел на овој сегмент од ризичната изложеност на банките изнесува 8.152 мил. денари, што е 16,1% од вкупното кредитно портфолио, односно 43,6% од гарантниот капитал на македонските банки на 31.12.2000

година. Доколку се претпостави најлошо сценарио на целосна ненаплата на банкарските пласмани класифицирани во ризични категории В, Г и Д, тогаш 43,6% од гарантниот капитал на банките би требало да се употреби за покривање на загубите. Ова покажува дека високото ниво на лоши пласмани на банките во Република Македонија не е значаен потенцијал кој може да има сериозни импликации врз сигурноста и стабилноста на банкарскиот систем, пред сè заради високото ниво на капитализираност на банките во Република Македонија.

Во прегледот даден подолу, се содржани одредени показатели за квалитетот на кредитното портфолио на македонските банки од крајот на 1995 година па наваму:²

Преглед 9

Показатели за квалитетот на кредитното портфолио

(во проценти)

Показатели	31.12.1995	31.12.1996	31.12.1997	31.12.1998	31.12.1999	31.12.2000
% на В, Г, Д во вк. кред. изл.	44,4	42,8	35,6	32,9	41,3	34,8
% на Г, Д во вк. кред. изл.	26,8	21,7	24,0	17,27	25,1	22,70
% на В, Г во вк. кред. изл.	23,7	29,8	24,5	29,8	34,4	26,18
% на Д во вк. кред. изл.	20,8	13,0	11,1	3,1	7,0	8,6
% на ризичност (пот. заг. / вк. изл.)	30,8	25,4	23,8	17,5	22,6	21,4
% на В, Г, Д во гарантен капитал	133,6	139,4	143,0	123,4	145,3	94,2
% на Г, Д во гарантен капитал	80,7	70,8	96,2	64,8	88,3	61,4
% на В, Г во гарантен капитал	71,2	97,2	98,5	111,7	120,8	70,8
% на Д во гарантен капитал	62,4	42,3	44,4	11,7	24,6	23,4
% на нето В, Г, Д во гарантен капитал	48,8	65,8	60,9	70,5	74,6	43,6

Стапката на ризичност на кредитното портфолио на македонските банки која го покажува односот помеѓу пресметаните потенцијални загуби и вкупната кредитна изложеност, на 31.12.2000 година изнесува 21,44%, што одговара на ризична категорија В (25%). За споредба, овој показател на крајот на декември 1999 година изнесувал 22,6%, додека пак на крајот на декември 1998 година, 17,5%.

Од графикон 9 може да се согледа движењето на кредитната изложеност и пресметаните потенцијални загуби на банките во периодот од крајот на 1996 година наваму.

Вкупната кредитна изложеност на банките во анализираниот период 31.12.1995 - 31.12.2000 година се зголемува за 22.462 мил. денари или за 79,9%. Во истиот период, идентификуваните потенцијални загуби во кредитното портфолио на банките се зголемуваат за 2.196 мил. денари или 25,4% и на крајот на 2000 -та година достигнуваат износ од 10.842 мил. денари.

² Во анекс бр.3 е даден детален Преглед на одредени показатели за квалитетот на кредитното портфолио на банките во Република Македонија.

При анализата треба да се има предвид дека идентификуваните потенцијални загуби на 31.12.2000 година не кореспондираат со издвоените резерви за потенцијални загуби содржани во агрегираниот биланс на македонските банки. Преку теренските супервизорски контроли утврдени се скриени загуби кои не рефлектираат во билансите на банките. Така, со состојба на 31.12.2000 година неиздвоените резервации за потенцијални загуби (го вклучува и износот на непрокнижената нефункционална камата) се јавуваат кај 7 банки во вкупен износ од 313 мил. денари.

Анализирано по поодделни банки, показателот за учеството на побарувањата и вонбилансните ставки класифицирани во ризични категории В, Г и Д се движи во интервал од 0% до 87%. Притоа, кај 11 банки овој показател е над просечно утврдениот од 34,8%, додека кај останатите 11 банки овој показател укажува на ризичност на кредитното портфолио која е пониска од просечно утврдената на ниво на сите банки.

Стапката на ризичност на кредитното портфолио по поодделни банки се движи во интервалот од 1% до 38%. Имајќи ја предвид просечната стапка на ризичност на вкупното кредитно портфолио на банките од 21,44%, се констатира дека 9 банки се над просечното ниво, додека останатите 13 банки имаат стапка на ризичност на кредитното портфолио која е пониска од просечно пресметаната на ниво на сите банки.

4.1.1. Вонбилансни активности на банките во Република Македонија

Вонбилансната активност на банките во Република Македонија е сеуште во рамките на класичните вонбилансни банкарски активности: давање гаранции, отворање акредитиви и одобрување рамковни кредити. Неразвиениот финансиски пазар во Република Македонија и сиромашната понуда на финансиски инструменти и хартии од вредност условува апстиненција

на банките од нивно инволвирање во операции со финансиски деривати: futures, forwards, swaps и options, чија крајна цел треба да биде минимизирање на ризиците на кои банките се изложени.

Вкупната вонбилансна актива на македонските банки со состојба на 31.12.2000 година изнесува 13.998 мил. денари што во однос на крајот од 1999 година е скоро непроменета состојба.

Ризичните вонбилансни ставки во вкупната вонбилансна актива учествуваат со 84,3%, што во однос на крајот од 1999 година претставува намалување за 2,14 процентни поени, а во однос на 30.06.1999 година тоа намалување изнесува 4,15 процентни поени.

Претходно наведениот показател укажува дека еден значаен дел (над 80%) од вкупните вонбилансни активности на банките во Република Македонија повлекува одреден кредитен ризик и како такви имаат потенцијал да се трансформираат во билансни побарувања.

Од структурен аспект, највисоко учество во вкупната вонбилансна актива имаат непокриените гаранции и акредитиви, кои со состојба на 31.12.2000 година учествуваат со 64,7% од вкупната вонбилансна актива. Нивното учество во структурата на вонбилансната актива споредено со состојбата на крајот од 1999 година покажува намалување од 1,6 процентни поени.

Преглед 10

Преглед на вонбилансна активност на банките

(во илјади денари)

	31.12.2000	30.06.2000	31.12.1999	30.06.1999	31.12.1998	30.06.1998	31.12.1997	30.06.1997
Покриени вонбилансни ставки	1.572.533	2.337.709	1.898.993	1.624.998	1.795.349	2.366.553	1.619.656	1.830.271
Чинидбени гаранции	3.243.852	3.297.070	2.744.087	3.336.963	3.005.294	3.523.002	2.531.450	2.132.510
Неиск. рамковни кредити, обврски за кредитирање	123.340	29.123	65.234	109.582	109.510	15.117	49.274	7.542
Непокриени гаранции, акредитив и друго вонб.	9.058.717	9.223.533	9.299.824	8.993.390	9.825.680	9.065.946	8.319.176	5.979.092
Вкупно вонбилансно	13.998.442	14.887.435	14.008.138	14.064.933	14.735.833	14.970.618	12.519.556	9.949.415
Ризична актива / вкупна вонб. актива	88,77%	84,30%	86,44%	88,45%	87,82%	84,19%	87,06%	81,60%

4.2. Адекватност на капиталот / Ризикот од несолвентност

Основен столб на стабилноста и сигурноста на банките претставува нивната адекватна капитализираност од аспект на можноста за апсорбирање на потенцијалните загуби при евентуална материјализација на ризиците во работењето. Ова е особено значајно поради заштита на доверителите, односно штедачите во банките и негување и унапредување на довербата на јавноста во банкарскиот систем. Само сигурен и стабилен банкарски систем кој ја ужива довербата на граѓаните и стопанството, може да биде ефикасен интермедијатор на ресурсите на националната економија во насока на нејзин раст и развој. Оттука, анализата на адекватноста на капиталот на банките односно ризикот од несолвентност е мошне значаен сегмент во вкупната анализа на перформансите на банкарскиот систем.

Во Република Македонија, со состојба 31.12.2000 година, вкупниот капитал на ниво на банкарски систем изнесува 19.102 милиони денари, што е за 4.166 милиони денари или 27,9% повеќе во однос на 31.12.1999 година. Зголемувањето на вкупниот капитал во текот на 2000-та година е резултат на континуираниот процес на приватизација на банките во Република Македонија, како и на перманентните активности за нивна докапитализација. Во тој контекст, посебно треба да се има предвид докапитализацијата на 9 банки во текот на 2000-та година, во вкупен износ од 3.023 милиони денари преку влезот и дополнителните вложувања од странските инвеститори. Од нив се издвојува докапитализацијата на Стопанска банка а.д. Скопје, Тутунска банка а.д. Скопје и Кредитна банка а.д. Скопје во вкупен износ од 2.271 милиони денари.

Трендот на пораст на вкупниот капитал во текот на 2000-та година, детерминира зголемување на нивото на капитализираност и на стапката на адекватност на капиталот на банкарските институции во Република Македонија. Имено, нивото на покриеност на билансните активности со сопствени средства на банките со состојба 31.12.2000 година изнесува 23,3%, што претставува пораст за 2,6 процентни поени во однос на 31.12.1999 година, односно за 1,4 процентни поени во однос на 30.06.2000 година. И во двата анализирани периоди, порастот на стапката на капитализираност е резултат на поинтензивниот пораст на сопствените средства од порастот на вкупната билансна актива. Споредено на годишно ниво, сопствените средства бележат пораст за 27,9%, а вкупната билансна актива за 13,5%, додека во однос на првото полугодие од 2000-та година, сопствените средства бележат пораст за 20,4%, а вкупната билансна актива за 13,1%.

Покрај ова, релативно високата стапка на капитализираност на банките во Република Македонија, анализирана преку овој показател, се должи и на постојната структура на финансискиот потенцијал на банките, која е детерминирана од сиромашната понуда на други извори на средства и на сеуште недоволната ефикасна мобилизација на слободните финансиски средства, пред се штедни влогови од населението.

Во продолжение е даден преглед за нивото на капитализираност на банките во Република Македонија, со состојба на 31.12.2000 година:

Преглед 11

Ниво на капитализираност на банкарскиот систем
на Република Македонија со состојба на 31.12.2000 година

БАНКА	Нето актива	Резерви за пот. заг.	Бруто актива	Сопствени средства	Гарантен капитал	РПА	Стапки на капитализ. (нето)	Стапки на капитализ. (бруто)	Адекватн. на капитал	
1	2	3	4	5=3+4	6	7	8	9=6/3	10=6/5	11=7/8
1. Петте најголеми банки	59.380.223	7.470.905	66.851.128	9.889.622	9.665.903	35.869.952	16,65	14,79	26,95	
2. Останати банки	22.619.106	2.405.475	25.024.581	9.212.658	9.042.584	15.066.890	40,73	36,81	60,02	
3. Вкупно банки	81.999.329	9.876.380	91.875.709	19.102.280	18.708.487	50.936.842	23,30	20,79	36,73	

На 31.12.2000 година, стапката на капитализираност на првите пет банки по големина изнесува 16,7% и во однос на просечната стапка на капитализираност на ниво на сите банки е помала за 6,6 процентни поени. Од

нив се издвојува стапката на капитализираност на првите две банки по големина која изнесува 13,8%, и е 9,5 процентни поени пониска во однос на просечната стапка на капитализираност на ниво на сите банки, односно за 2,9 процентни поени во однос на стапката на капитализираност на првите пет банки. Останатите банки, имаат просечна стапка на капитализираност од 40,7% што е за 17,4 процентни поени повисока во однос на вкупниот просек.

Разликите во нивото на капитализираност на поодделните банки во основа се должат на неколку причини. Имено, пониската стапка на капитализираност на првите пет банки по големина произлегува од развиената и обемна депозитна база со која располагаат, како и исполнетиот капитален цензус со кој им се овозможува вршење на платен промет и кредитни и гаранциски работи со странство. За разлика од првите пет банки, помалите банки располагаат со скромна депозитна база и сиромашна структура на финансиски потенцијал. Истовремено, во изминатите години истите преземаа обемни активности за достигнување на пропишаниот капитален цензус.

Како и стапката на капитализираност, во текот на 2000-та година и показателот кој ги поврзува сопствените средства на банките со вкупниот обем на билансни и вонбилансни активности бележи позитивен тренд. Така, на крајот на декември 2000-та година овој показател изнесува 19,9% и во споредба со 31.12.1999 година бележи пораст од 2,6 процентни поени.

Согласно Базелските стандарди, стапката на адекватност на капиталот е најрелевантниот показател за нивото на капитализираност на банкарските институции. Овој показател најдобро ја рефлектира капиталната позиција на банката земајќи го предвид нивото на ризик преземен во работењето. Меѓународниот стандард е утврден на минимум од 8%, тој е имплементиран и во регулативата во Република Македонија.

Битно е да се напомене дека, во 2000-та година се изврши дополнување на методологијата за пресметка на гарантниот капитал со воведување на нови капитални инструменти, како хибридниот капитални облици и субординираните депозити. Во таа смисла, се постигна целосна усогласеност во однос на структурата на гарантниот капитал со Базелската спогодба за капитал и 25-те Основни принципи за ефикасна банкарска супервизија.

Анализирано динамички во последните 5 години, гарантниот капитал на ниво на банкарски систем бележи континуиран тренд на пораст. Со состојба 31.12.2000 година, гарантниот капитал на банките во Република Македонија изнесува 18.708 милиони денари и во однос на 31.12.1999 година се зголемува за 4.304 милиони денари или 29,9%.

Како доминантни компоненти во структурата на гарантниот капитал на македонските банки се јавуваат основачкиот капитал и резервите во вкупен износ од 18.815 милиони денари, по што следува дополнителниот капитал сочинет од кумулативни приоритетни акции и ревалоризациони резерви во вкупен износ од 700 милиони денари и задржаната нераспоредена добивка во износ од 20

Од графиконот број 10 евидентно е дека со состојба 31.12.2000 година, активните билансни позиции во кои е инволвиран одреден степен на ризик учествуваат со 50,9% во вкупната актива на банките, што во споредба со 31.12.1999 година е намалување за 4,6 процентни поени.

Анализата на структурата на ризично пондерираната билансна актива на македонските банки на крајот на декември 2000-та година покажува дека и понатаму најголемо учество имаат билансните позиции со ризичен пондер 100% кои ја претставуваат позицијата останата актива,³ по што следуваат билансните позиции со ризичен пондер 20% кои се однесуваат на побарувањата од банки.

³ Во позицијата “Останата актива” се вклучени сите билансни позиции со исклучок на оние кои согласно пропишаната методологија се вклучени под позициите за кои е пропишан ризичен пондер 0% и 20%. Најголеми позиции вклучени во останата актива се: кредити на нефинансиски субјекти, основни средства и други побарувања.

Ризичните вонбилансни позиции учествуваат со 69,8% во вкупното вонбилансно работење на банките што во споредба со учеството во изминатите три години е речиси непроменето.

Како и кај ризично пондерираната билансна актива, во структурата на ризично пондерираната вонбилансна актива и понатаму доминантно учество имаат позициите со ризичен пондер 100% кои се однесуваат на непокриените гаранции, акредитиви и други вонбилансни ставки. На крајот од декември 2000-та година нивното структурно учество изнесува 64,7% и во споредба со декември 1999 година бележи намалување за 1,7 процентни поени.

Со состојба 31.12.2000 година, односот помеѓу вкупниот гарантен капитал и вкупната ризично пондерирана актива на македонските банки дава просечна стапка на адекватност на капиталот од 36,7%. На 31.12.2000 година, стапката на адекватност на капиталот на првите пет банки по големина изнесува 26,9% и во однос на просечната стапка на адекватност на капиталот на ниво на сите банки е помала за 9,8 процентни поени. Од нив се издвојува стапката на адекватност на капиталот на првите две банки по големина која изнесува 23,4%, која е 13,3 процентни поени пониска во однос на просечната стапка на адекватност на капиталот на ниво на сите банки, односно за 3,5 процентни поени во однос на стапката на адекватност на капиталот на првите пет банки. Останатите банки имаат просечна стапка на адекватност на капиталот од 60%, што е за 23,3 процентни поени повисока во однос на вкупниот просек.

За разлика од претходните години кога стапката на адекватност на капиталот имаше благ тренд на опаѓање, графиконот погоре покажува континуиран тренд на пораст на овој показател кој започнува во текот на последниот квартал на 1999 година и се задржува до крајот на декември 2000-та година. Имено, стапката на адекватност на капиталот со состојба 31.12.2000 година во споредба со состојбата на 30.09.1999 година, кога е најниска, бележи пораст за 16,5 процентни поени. Споредено со декември 1999 година, порастот на овој коефициент во текот на 2000 година изнесува 7,9 процентни поени.

Трендот на пораст на стапката на адекватност на капиталот на ниво на банкарскиот систем, главно се должи на порастот на стапката на адекватност на капиталот на најголемата банка - Стопанска банка а.д. Скопје како резултат

на докапитализација и реструктурирање на активата во процесот на нејзината продажба.

Сите банки во Република Македонија го исполнуваат пропишаниот минимум од 8% капитализираност. Притоа, анализирано по поодделни банки, најниската стапка на адекватност на капиталот изнесува 23%. Во однос на просечното ниво на адекватност на капиталот кое изнесува 36,7%, 6 банки имаат стапка на адекватност на капиталот која е под просечното ниво, додека останатите 16 банки рефлектираат повисока адекватност на капиталот од просечната.

4.3. Ликвидносен ризик

Во текот на 2000-та година јакнењето на депозитниот потенцијал на банките и на нивната капитална позиција доведе до зголемување на ликвидноста на банкарскиот систем.

Учеството на ликвидната актива⁴ во вкупната актива на банкарскиот систем на крајот од 2000-та година изнесува 45,4% или 6,5 процентни поени повеќе во однос на претходната година. Во структурата на ликвидните средства највисоко учество имаат сметките кај странски банки (64,83%), од кои најголем дел се слободни девизни средства или кратко-рочно орочени депозити кај странски банки. Останатиот дел отпаѓа на паричните средства и салдата кај Народна Банка на Република Македонија (18% од ликвидната актива) и хартиите од вредност со реесконт на Народна Банка на Република Македонија (11,75%).

Преглед 12
Показатели за ликвидноста
(во илјади денари)

	2000	1999
Вкупна актива	81.999.326	72.254.610
Ликвидна актива	37.255.394	28.086.009
Вкупни депозити	46.644.384	39.714.309
Вкупни обврски	54.465.956	50.448.548
Краткорочни депозити	43.954.402	32.996.007
Бруто кредити	36.744.633	33.251.344
- Ликвидна актива / Вкупна актива	45,43%	38,87%
- Ликвидна актива / Краткорочни депозити	84,76%	85,12%
- Краткорочни депозити / Вкупни депозити	94,23%	83,08%
- Краткорочни депозити / Вкупни обврски	80,70%	65,41%
- Вкупни депозити / Бруто кредити	126,94%	119,44%

На страната на изворите на средства, депозитите по видување и краткорочните депозити до 3 месеци, на крајот од годината изнесуваат 94,23% од вкупните депозити или 80,7% од вкупните обврски на банкарскиот систем, што во однос на минатата година претставува зголемување за 11,2 односно 15,3 процентни поени. Инаку, во текот на целата година финансискиот потенцијал на банкарскиот систем покажува континуиран тренд на пораст кој е најзначаен во делот на депозитите по видување и краткорочните депозити, што од своја страна укажува на висока стабилност на овие извори на средства.

⁴ Парични средства и салда кај Народна Банка на Република Македонија, Хартии од вредност со реесконт на Народна Банка на Република Македонија, чековите и средствата на сметките кај домашни и странски банки со рочност до три месеци

Во текот на 2000-та година во Народна Банка на Република Македонија започнаа активности за развивање на модел за рочна усогласеност на средствата и изворите на средства на банките. Периодот на тестирање и анализа на резултатите од извршените тестови продолжи и во текот на 2001 година со цел да се согледаат ефектите од имплементацијата на моделот.

Во услови на непостоење на модел за рочна усогласеност на средствата и изворите на средства за анализа на ликвидноста, покрај показателите за структурното учество на ликвидните средства и депозитите по видување и краткорочните депозити, перформансите на ликвидноста на банкарскиот систем можат да се анализираат низ користењето на инструментите за монетарно регулирање на Народна Банка на Република Македонија и инструментите за управување со ликвидноста во крајна инстанца.

Во текот на 2000-та година банките во Република Македонија одржуваа салдо на задолжителна резерва над обврската за издвојување, а користењето на средствата од задолжителна резерва беше во рамките на дозволените 60%⁵ дневно со исклучок на една банка која во текот на годината еднаш искористи средства од задолжителната резерва над дозволениот износ од 60%.

Просечниот систем на издвојување на задолжителната резерва им овозможува на банките да издвојуваат помал износ на задолжителна резерва во деновите кога очекуваат поголеми одливи на средства за сметка на поголемите издвојувања во деновите на очекуван повисок прилив.

Преглед 13

Движење на обврската за издвојување и искористување на средствата од задолжителната резерва

(во илјади денари)

Период	Обврска за издвојување на задолжителна резерва	Салдо на задолжителна резерва	Искористена задолжителна резерва	Процент на искористување на задолжителна резерва	Кумулативен износ на издвоена задолжителна резерва	Просечен износ на задолжителна резерва	Процент на издвоена задолжителна резерва за месецот (%)	Вишок / (недостаток) на издв. средства на задолжителна резерва
I	1.350.473	1.420.353	- 69.880	- 5,17	13.071.094	1.369.468	101	241.601
II	1.355.557	1.334.694	20.863	1,54	19.303.562	1.433.712	106	734.165
III	1.337.791	1.366.587	- 28.796	- 2,15	18.620.649	1.391.213	104	295.734
IV	1.285.153	1.263.360	21.793	1,70	16.845.869	1.310.857	98	178.767
V	1.345.220	1.548.780	- 203.560	- 15,13	18.562.512	1.541.277	115	1.463.485
VI	1.355.061	1.420.000	- 64.939	- 4,79	19.781.124	1.423.387	105	1.059.306
VII	1.344.923	1.386.606	- 41.683	- 3,10	19.228.786	1.481.568	110	1.432.354
VIII	1.332.229	1.511.007	- 178.778	- 13,42	20.424.140	1.582.005	119	2.414.180
IX	1.320.218	1.537.756	- 217.538	- 16,48	20.199.783	1.613.880	122	3.004.584
X	1.325.852	1.446.402	- 120.550	- 9,09	19.623.046	1.429.271	108	2.002.574
XI	1.336.423	1.504.445	- 168.022	- 12,57	21.154.513	1.544.416	116	2.632.332
XII	1.348.772	1.853.341	- 504.569	- 37,41	22.984.522	1.841.647	136	5.634.735
Просек за годината	1.336.473	1.466.111	- 129.638	- 9,70	19.149.967	1.496.892	112	1.757.818

Зголемениот износ на обврската за издвојување на задолжителна резерва во текот на годината претставува рефлексивна реакција на јакнењето на депозитната база на банките.

⁵ Во текот на 2000-та година се изврши зголемување на лимитот за користење на средствата од задолжителна резерва од 40% на 60%.

Високиот износ на ликвидни средства над износот на обврската за минимална ликвидност банките во значајна мера го користеа за запишување на *благајнички записи* на Народна Банка на Република Македонија. Како резултат на зголемената ликвидност на банките на крајот на претходната година и во почетокот на тековната година, инструментите за монетарно регулирање кои се користеа од страна на Централната Банка во претходните години се покажаа неефикасни. За таа цел, во април 2000-та година кај благајничките записи беа извршени одредени измени, односно беа воведени два алтернативни облици на аукција на благајнички записи, “тендер на каматни стапки” и “тендер на износи”, а исто така беше воведена стандардизирана

рочност од 28 дена. Каматната стапка постигната на аукција на благајнички записи највисоко ниво достигна во мај, кога пондерираната каматна стапка изнесуваше 9,77%, а во текот на втората половина од годината, каматната стапка континуирано се намалуваше и на крајот на годината беше сведена на ниво од 6,84%.

Посебно значење во управувањето со ликвидноста на банките има Пазарот на пари, преку кој тие имаат можност да пласираат дел од вишокот на слободни парични средства. Имајќи го предвид фактот дека банките во текот на годината имаа висока ликвидност, понудата на Пазарот на пари во текот на целата година беше повисока во однос на побарувачката, што се рефлектирало на намалување на висината на просечната каматна стапка која од 11,5% колку што изнесуваше во јануари, на крајот на годината се сведе на 7,2%.

Преглед 14

Движења на Пазарот на пари во текот на 2000-та година

(во илјади денари)

Период	Понуда	Побарувачка	Реализација	Просечен износ на средства користени на Пазарот на пари	Пондерирана каматна стапка
I	1.260.000	1.146.000	1.091.000	243.357	11,53%
II	2.130.000	1.996.000	1.908.000	374.301	11,77%
III	1.906.000	2.399.000	1.895.000	332.205	11,91%
IV	1.700.000	2.245.000	1.665.000	323.876	11,82%
V	2.043.000	1.683.000	1.538.000	286.990	10,33%
VI	2.208.000	2.049.000	1.829.000	355.493	9,77%
VII	2.210.000	1.905.000	1.789.000	351.776	9,07%
VIII	2.153.000	1.747.000	1.513.000	329.360	8,74%
IX	2.188.000	1.679.000	1.635.000	396.860	8,46%
X	2.684.000	2.084.000	1.893.000	434.838	8,55%
XI	2.386.000	1.598.000	1.528.000	382.830	7,01%
XII	1.921.000	1.799.000	1.671.000	330.358	7,15%
Просек за годината	2.065.750	1.860.833	1.662.917	345.187	

Во текот на изминатите години аукциите на денарски депозити ја остваруваа улогата на основен инструмент за монетарно регулирање од страна на Народна Банка на Република Македонија. Зголемената ликвидност на банкарскиот сектор, пред сè како резултат на зголемените девизни приливи во земјата по завршувањето на кризата на Косово, беше карактеристика на втората половина од 1999 година и во текот на 2000-та година. Ваквите движења во банкарскиот систем доведоа до маргинализација на улогата на овој инструмент што доведе до потреба од негово ревидирање. Најзначајни промени во однос на аукциите на депозити се: а) аукциите се одржуваат еднаш неделно во согласност со објавениот месечен календар на аукции на кредити и месечните проекции за движењето на ликвидноста во банкарскиот систем; б) Банките кои сакаат да учествуваат на аукциите на кредити во своето портфолио мора да поседуваат хартии од вредност (благајнички записи на НБРМ, обврзници, сертификати за депозит издадени од банките, комерцијални записи) кои банките можат да ги понудат како колатерал за добивање на кредити на аукција, а кои претходно не се заложени кај друг субјект. Народна Банка на Република Македонија на

почетокоот на секој квартал објавува листа на хартии од вредност кои ќе ги прима како колатерал за добивање на кредити на аукција.

Како резултат на претходно наведените фактори и промените во однос на условите кои треба да бидат исполнети, односно потребниот колатерал кој треба да биде заложен кај Народна Банка на Република Македонија, користењето на овој инструмент е сведено на минимум. Имено, од извршените промени во април 2000-та година, користењето на овој инструмент регистрирано е само во октомври од страна на две банки со рок од 7 дена, при што просечната пондерирана каматна стапка изнесуваше 8,94%.

Преглед 15

Аукции на кредити во текот на 2000-та година

(во илјади денари)

Месец	Броја на банки	Вкупен износ на одобрени кредити на аукција	Рок (во денови)	Просечна пондерирана каматна стапка (во %)
I	1	3.670.000	1-3	11,54
II	1	4.200.000	1-3	11,56
III	2	4.200.000	1-3	12,00
IV	2	300.000	1-7	13,85
V				
VI				
VII				
VIII				
IX				
X	2	500.000	7	8,94
XI				
XII				

Банките го применуваат *ломбардниот кредит* како инструмент за обезбедување на ликвидност во крајна инстанца, односно Народна Банка на Република Македонија активно го користи овој инструмент за финансирање на ликвидните дефицити на банките. Во моментот единствени хартии од вредност

кои можат да се послужат како залог за ломбарден кредит се благаяничките записи на НБРМ, обврзниците издадени од Република Македонија за замрзнатите девизни штедни влогови и сертификатите за депозит издадени од страна на банките. Во текот на 2000-та година, овој инструмент за банките во управувањето со ликвидноста има маргинална улога, пред се поради тоа што банките не располагаат со колатерал односно хартии од вредност кои треба да се заложат кај централната банка при неговото користење.

Преглед 16

Користени ломбардни кредити во текот на 2000-та година

(во илјади денари)

Месец	Броја на банки	Износ на ломбарден кредит	Рок (во денови)	Каматна стапка (во % на год. ниво)
I	-	-	-	-
II	1	54.000	1	18,5
III	1	46.000	2	18,5
IV	1	524.000	4	18,5
V	1	1.064.000	8	17,5
VI	1	50.000	1	17,5
VII	-	-	-	-
VIII	-	-	-	-
IX	-	-	-	-
X	-	-	-	-
XI	-	-	-	-
XII	-	-	-	-

Ломбардниот кредит се користеше од страна на банките во периодот февруари-јуни, а како корисници се јавуваа само две банки.

Народна Банка на Република Македонија во согласност со рамките на утврдената проекција на монетарната политика и потребната количина на примарни пари, носи одлуки за *свој аукции*. Централната Банка ги спроведува

Преглед 17

Извршени СВОП трансакции во текот на 2000-та година

(во илјади денари)

Месец	Броја на банки	Пондерирана просечна месечна состојба на одобрени СВОП трансакции	Денови на користење
I	1	180.108	1
II	1	7.001	1
III	4	114.574	14
IV	6	199.058	9
V	4	183.209	9
VI			
VII	2	192.216	8
VIII	2	95.530	4
IX			
X	1	17.691	2
XI			
XII	2	9.540	6

своп трансакциите во две насоки при што врши: а) промптно купување и терминска продажба на девизи и б) промптна продажба и терминско купување на девизи. Во текот на 2000-та година забележана е зачестена употреба на своп трансакциите, како резултат на тоа што голем дел од банките немаат соодветен колатерал за користење на ломбардни кредити.

Овој инструмент за управување со ликвидноста од крајна инстанца банките го

користеа 48 дена во текот на годината, а просечниот дневен износ на користење изнесува 36,2 милиони денари.

4.4. Анализа на профитабилноста на банките во Република Македонија и оценка на нивната ефикасност

4.4.1. Структура на билансот на усџех

Според завршната сметка за 2000-та година, банките во Република Македонија на агрегатно ниво, прикажаа нето добивка во износ од 645 милиони денари, што споредено со претходната 1999 година претставува зголемување за 142 милиони денари, односно пораст од 28,3%. Изворите на прикажаниот финансиски резултат за 2000-та година, причините за неговиот пораст во споредба со претходната година, како и степенот на реалност од аспект на рефлексијата на вистинскиот профитабилен потенцијал на македонските банки, можат да се идентификуваат преку структурна и споредбена анализа на агрегираниот Биланс на успех презентираан во Анекс бр.2 од овој Извештај.

Вкупните каматни приходи на банките на крајот на 2000-та година изнесуваат 5.165 милиони денари, што споредено со прикажаните вкупни каматни приходи на крајот на 1999 година е зголемување од 356 милиони денари, односно пораст од 7,4%. Структурната анализа на каматните приходи упатува на доминантно учество на каматните приходи од претпријатија (80,7%), кои во споредба со 31.12.1999 година се намалени за 1.129 милиони денари или 21,3%. Ова е пред сè резултат на трендот на намалување на активните каматни стапки кај банките кој започна во 2000-та година. Категоријата каматен приход од банки, во анализираниот период 31.12.1999-31.12.2000 година, покажува пораст од 47,8%,

кој е резултат на порастот на учеството на пласманите кај други банки во структурата на вкупната актива на ниво на банкарски систем. Порастот пак на каматниот приход од население од 20,6% се поврзува со интензивирањето на кредитната активност на дел од банките во однос на кредитирање на населението, додека порастот од 147,9% кај категоријата каматен приход од останати комитенти во најголем дел се должи на наплатата на камата по основ на обврзниците издадени од страна на Република Македонија согласно “Законот за гарантирање на инвестицијата на стратешките инвеститори и за преземање на одделни побарувања од крајни корисници од страна на РМ, во Стопанска банка а.д. Скопје” (“Сл. Весник на РМ” бр.86/99).

Во текот на 2000-та година, банките во Република Македонија сториле каматни приходи во износ од 1.304 милиони денари или 29,7% помалку во споредба со 1999 година, што е резултат на благиот тренд на подобрување на квалитетот на кредитното портфолио на банките. Доколку при анализата се земе предвид дополнително утврдената нефункционална камата во износ од 39 милиони денари, која не рефлектира во билансите на банките реалниот каматен приход би изнесувал 5.126 милиони денари.

Вкупните **каматни расходи** на банките на крајот на 2000-та година изнесуваат 2.572 милиони денари и се за 3,5% помали во споредба со каматните расходи прикажани на крајот на 1999 година. Во структурата на каматните расходи и понатаму доминантна ставка се каматните расходи од претпријатија, кои на 31.12.2000 година изнесуваат 992 милиони денари, што е зголемување од 2,2% во однос на истиот период од претходната година. Значајно е да се спомене трендот на пораст присутен кај каматните расходи од население, кој за периодот 31.12.1999-31.12.2000 изнесува 14,7% и е резултат на враќањето на довербата на населението во банките во Република Македонија. Од друга страна, во споредбениот период 31.12.1999-31.12.2000 година, категоријата каматен расход од банки се намалува за 205 милиони денари или 25,6%. Како основни причини за ова може да се наведат: намалувањето на каматната стапка на пазарот на пари, како и опаѓањето на вкупниот износ на позајмици од банки користени во текот на годината.

Како резултат на движењето на вкупните каматни приходи и вкупните каматни расходи, прикажаниот **нето каматен приход** на македонските банки на крајот на 2000-та година изнесува 2.594 милиони денари и во споредба со крајот на 1999 година е повисок за 449 милиони денари или 20,9%. Истовремено, како резултат на трендот на подобрување на квалитетот на кредитното портфолио на македонските банки во текот на 2000-та година, како и измените и дополнувањата на “Одлуката за класификација на активните билансни и вонбилансни ставки на банките и штедилниците според степенот на нивната ризичност” (“Сл. Весник на РМ” бр.111/2000),⁶ **нето резервациите** за потенцијални загуби на 31.12.2000 година во однос на претходната година се

⁶ Согласно измените и дополнувањата на наведената одлука, банките можат по сопствена оценка, за побарувањата класифицирани во ризична категорија “А” да пресметуваат потенцијални загуби користејќи две алтернативи за ризичниот пондер: 0% и 2%.

намалени за 491 милион денари или 14,4% и на крајот на 2000-та година изнесуваат 2.922 милиони денари. Сепак, нето каматниот приход не е доволен да ги покрие нето резервациите за потенцијални загуби, со што *нејто каматен приход по резервации* на македонските банки на 31.12.2000 година е *негативна* големина (-328 милиони денари). И покрај фактот што финансискиот резултат на банките остварен од вршењето на нивната основна функција (интермедијација помеѓу финансиски суфицитарните и финансиски дефицитарните економски субјекти), со вкalkулирани расходи по основ на потенцијалните загуби за кредитен ризик е негативна големина, сепак во текот на 2000-та година се забележува тренд на намалување на прикажаниот негативен нето каматен приход по резервации. Имено, агрегираниот биланс на успех на македонските банки на 31.12.1999 година покажа негативен нето каматен приход по резервации од 1.268 милиони денари. Доколку се земат во предвид неиздвоените резерви за потенцијални загуби (вклучително и дополнително утврдената нефункционална камата) во износ од 313 милиони денари, идентификувани преку теренските супервизорски контроли, кои не рефлектираат во билансот на успех, тогаш нето каматниот приход достигнува негативен износ од 641 милион денари.

Анализата на приходите и расходите поврзани со вршењето на класичните вонбилансни банкарски операции, покажува дека во текот на 2000-та година, банките во Република Македонија оствариле нето приход од провизии во износ од 1.866 милиони денари. Споредено со претходната 1999 година, ова претставува зголемување за 159 милиони денари или пораст од 9,3%.

Остварените приходи по основ на дивиденди, нето добивки од хартии од вредност, курсни разлики и други приходи во текот на 2000-та година изнесуваат 3.668 милиони денари. Од нив, структурно гледано, најголемо учество (82,9%) има категоријата други приходи, кои на крајот на 2000-та година рефлектираат износ од 3.040 милиони денари. Во структурата на другите приходи доминираат вонредните приходи кои се на ниво од 2.306 милиони денари и во анализираниот период се намалуваат за 14,1%. Анализата на агрегираниот биланс на успех покажува дека доколку банките не прикажеа вонредни приходи во своите биланси, кои се оценуваат како приходи со инцидентен карактер, остварениот финансиски резултат на ниво на банкарски систем ќе имаше негативен предзнак. Ваквата констатација дава негативна конотација на перформансите на профитабилноста на банките во Република Македонија.

Категоријата општи и административни трошоци на крајот на 2000-та година изнесува 3.084 милиони денари, што споредено со истиот период во 1999 година е зголемување за 442 милиони денари или 16,7%. Највисоко структурно учество во оваа категорија (60,4%) имаат расходите за плати, кои на 31.12.2000 година изнесуваат 1.862 милиони денари, што е 13,3% повеќе во споредба со 31.12.1999 година.

Од вкупно 22 банки кои егзистираа во банкарскиот систем на Република Македонија, на 31.12.2000 година 18 банки прикажаа позитивен финансиски

резултат, додека останатите 4 банки прикажаа негативен финансиски резултат. Споредено со состојбата на 31.12.1999 година, кај половина од банките констатирано е подобрување на прикажаниот финансиски резултат, односно влошување кај останатата половина.

4.4.2. Показатели на профитабилноста и ефикасноста на банките

Второто ниво на анализа на профитабилноста на банките во Република Македонија и оценката на нивната ефикасност е пресметката и анализата на основните показатели кои ги рефлектираат перформансите на овие два аспекта од работењето на банките.⁷

Стапката на поврат на активата (ROAA), пресметана како однос меѓу прикажаниот финансиски резултат на банките за 2000-та година и нивната просечна актива за истиот период, изнесува 0,8%, што споредено со 31.12.1999 година претставува непроменет профитабилен потенцијал на македонските банки. Показателот покажува дека 100 единици актива на македонските банки генерираат 0,8 единици нето добивка. Според меѓународно прифатените стандарди, стапката на поврат на активата треба да се движи над 1%.

Стапката на поврат на капиталот (ROAE), пресметана како однос помеѓу прикажаната нето добивка на банките за 2000-та година и просечните сопствени средства на банките во истиот период, изнесува 3,8%. И покрај евидентиранiot пораст од 0,3 процентни поени, споредено со 31.12.1999 година, останува констатацијата за ниски перформанси на профитабилноста на македонските банки. Меѓународниот стандард за овој показател се движи во интервалот 5%-10%.

Профитабилниот потенцијал и ефикасноста на банките може да се согледа и преку односот: оперативни трошоци / вкупно остварени приходи. На 31.12.2000 година овој показател изнесува 0,83, што значи дека за остварување на 1 денар приход на македонските банки во текот на 2000-та година било потребно да се направат 0,83 денари оперативни трошоци. При тоа, во истиот период, за остварување на 1 денар приход било потребно да се направат 0,39 денари трошоци за плати.

Односот меѓу расходите направени за издвојување резервации за потенцијални загуби и нето каматниот приход изнесува 1,13 и покажува негативна маргина на остварување на нето каматен приход, односно за остварување на 1 денар нето каматен приход во 2000-та година, македонските банки било потребно да направат 1,13 денари расходи врз основа на резервации за покривање на кредитниот ризик од направените пласмани.

⁷ Пресметките се направени врз основа на прикажаните билансни големини од агрегираниот биланс на успех на македонските банки, без да се земат предвид неприкажаните расходи врз основа на дополнително утврдени резервации за потенцијални загуби и дополнително утврдена нефункционална камата.

Подобрената ликвидност на банкарскиот систем на Република Македонија во 2000-та година резултираше со постепено намалување на каматните стапки на банките. Имено, номиналните пондерирани годишни активни каматни стапки се утврдени на ниво од 18,9% (1,6 процентни поени пониски во споредба со 1999 година), додека номиналните пондерирани пасивни каматни стапки на ниво од 11,2% (или 0,3 процентни поени пониски, во споредба со 1999 година). Ваквите движења на каматните стапки за последица имаат намалување на каматните маргини за 1,3 процентни поени, кои во 2000-та година во просек изнесуваа 7,7 процентни поени. И покрај присутниот тренд на подобрување, високите каматни маргини, споредено со другите економии во транзиција, каде истите во просек се движат помеѓу 3-5 процентни поени, претставува индикатор за недоволната ефикасност на банките.

* * *

Друг аспект на анализата на ефикасноста на банките е квантифицирање на неколку дополнителни показатели кои во себе го инкорпорираат вкупниот број на вработени во однос на прикажаната нето добивка, како и во однос на вкупната актива на банките.

Вкупниот број вработени во банките и штедилниците во Република Македонија на 31.12.2000 година изнесува 3.918, што во однос на 31.12.1999 година претставува зголемување за 73 вработени или 1,9%. Притоа, учеството на штедилниците во вкупниот број вработени изнесува 2,7%.

Односот меѓу прикажаната нето добивка на банките на 31.12.2000 година и вкупниот број на вработени, покажува дека еден вработен во македонските банки на годишно ниво генерира 169 илјади денари нето добивка. Вака пресметаниот капацитет за генерирање добивка по вработен на 31.12.1999 година изнесувал 134 илјади денари, што укажува на благ тренд на пораст на овој показател во текот на 2000-та година. Порастот сепак не е доволен за да се констатира задоволителна ефикасност на банките во Република Македонија.

Потврда за горната констатација претставува и нивото на показателот: вкупна нето актива / број на вработени во банките. Имено, на 31.12.2000 година на еден вработен во македонските банки доаѓа 21.505 илјади денари нето актива.

Значаен аспект на анализата на ефикасноста на банките е и квалификационата структура на нивните вработени, која за македонските банки и штедилници е дадена во прегледот во продолжение на текстот:

Преглед 18

Квалификациона структура на вработените во банките
и штедилниците во Република Македонија

Состојба на 31.12.2000 година	Вкупно вработени	д-р и м-р	%	ВСС	%	ВШС	%	ССС	%	ВКВ, НС и НК	%
Банки	3.813	19	90,5	983	96,0	289	97,3	2297	97,8	225	98,7
Штедилници	105	2	9,5	41	4,0	8	2,7	51	2,2	3	1,3
Вкупно	3.918	21	100,0	1.024	100,0	297	100,0	2.348	100,0	228	100,0
Учество во %	100,0	0,5		26,1		7,6		59,9		5,8	

Прегледот упатува на констатација за неповолна квалификациона структура на вработените во банките и штедилниците во Република Македонија. Повеќе од половина од вработените се со средна стручна подготовка и пониски степени на образование. Вработените со висока стручна подготовка имаат учество од 26,1%, додека учеството на вработените со осми степен на образование е 0,5% од вкупниот број вработени.